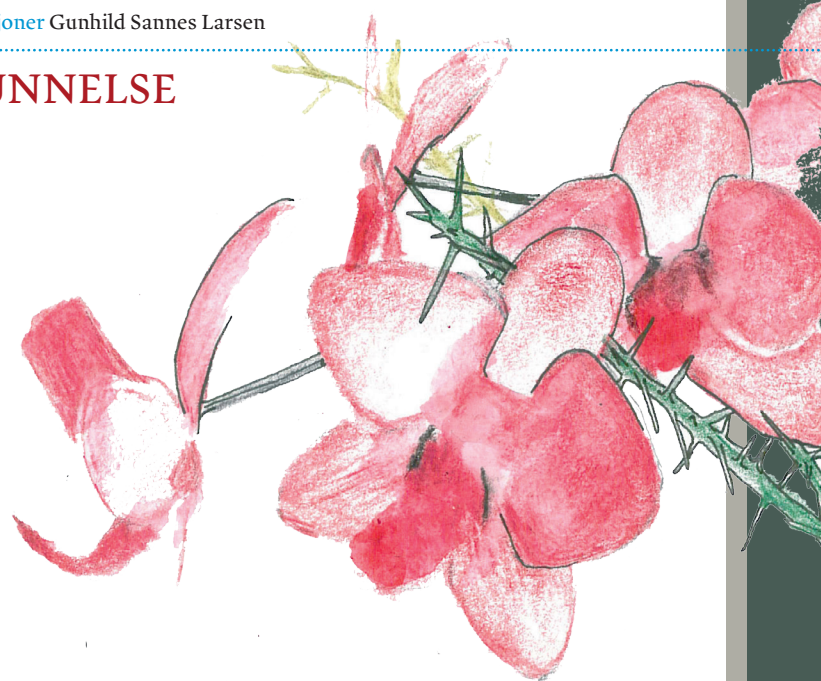

«Det er verre å vedkjenne
seg misunnelsen enn de
andre dødssyndene»

Martin Herbst

Strek | De syv dødssyndene: MISUNNELSE

Artikkelen er nr.6 i STREKs serie om Dødssyndene: Fråtseri Utukt Grådighet Vrede Dovenskap Misunnelse Hovmod

Slik et ondt øye ser det

Hvor mange likes har du fått på Facebook? Beundres du mindre enn andre? Har du følt en viss glede over å være gjenstand for andres misunnelse?

MISUNNELSE ER UTBREDDT. Men det er typisk verre å vedkjenne seg misunnelsen enn de andre dødssyndene.

Vi fråtser slik at alle kan se det. Vi nyter å være gjenstand for andres seksuelle fantasier, anstrender oss for å vise statussymboler og stadfeste posisjonen vår på den sosiale rangstigen. Vi går ikke av veien for å utbre oss om vårt berettigede sinne overfor andre.

Men når det kommer til misunnelse, går vi bemerkelsesverdig stille i dørene. Men urovekkende tall illustreres at den herjer med oss: 15 prosent av alle drap skjer på grunn av sjalusi. En tilsvarende andel arveoppgjør ender i bitre familiefeider på grunn av misunnelse og grådighet.

Misunnelse er hyppig tema i forretningslivet, kunstnerverdenen, det politiske liv, ja i verden som helhet. Slik har det alltid vært, og ingen ting tyder på at det vil endre seg. Sigmund Freud (1856-1939) konkluderte like godt med at misunnelse er sivilisasjonens drivkraft.¹ Han mente til og med at gudstroen springer ut fra misunnelsen! Freud underbygger sin radikale påstand med den greske myten om Ødipus, som drepte sin far og giftet seg med sin mor. Ifølge Freud var Ødipus drevet av misunnelse mot farens status og

seksuelle privilegier. I Ødipus ser Freud et speilbilde av alle mennesker. Vi går angivelig rundt med et «ødipuskompleks», enten vi er bevisst det eller ei. Jeg mener Freud overdrev. Det er ikke hensiktsmessig å tillegge barn incestuøse motiver. Men samtidig lar det seg vanskelig benekte at Freud har et poeng: Misunnelse spiller en langt større rolle for adferden vår enn vi egentlig vil innrømme.

En øyesykdom

I forsøket på å avdekke misunnelsens vesen, skiller man gjerne mellom misunnelse og sjalusi. Man har sagt at misunnelse vedrører ting, mens sjalusi dreier seg om personer. Slik forstått er sjalusi verre enn misunnelse, for mennesker er viktigere enn gjenstander. Denne sontringen er misvisende. Både misunnelse og sjalusi angår forholdet til en person eller en persons status (som han eller hun kan ha oppnådd i kraft av materiell rikdom).

Forskjellen på sjalusi og misunnelse har med besittelse å gjøre.:

■ Sjalusi dreier seg om det jeg *har*, men er redd for å miste.

■ Misunnelse dreier seg om det jeg *ikke har*, men

- 1 Sigmund Freud, *Totem og tabu. Nogle overensstemmelser mellem sjælelivet hos de vilde og hos neurotikerne*, oversatt av Mogens Boisen, København, Hans Reitzel, 1983, s. 121.
- 2 Dante Alighieri, *Den guddommelege komedie*, til norsk ved Magnus Ulleland, sitatet er fra bolken Skiringsheimen XIII, 58-72
- 3 *Othello*, Oktober forlag, gjendiktet av Edvard Hoem.
- 4 Sting, *Every breath you take*, fra albumet Synchronicity, 1983.

kunne tenke meg.

Når jeg ser en mann sammen med *min* kone, kan sjalusi-en melde seg. Når jeg ser ham med *sin* kone, som jeg kunne ønske var *min*, er jeg misunnelig. Det er forskjell på sjalusi og misunnelse, men de har så mye til felles i sin dynamikk at jeg her velger å behandle dem under ett.

Misbrukte øyne

Misunnelsens vesen avspeiles i den latinske betegnelsen: *invidia*. Den er sammensatt av *in* («på») og *videre* («å se»). Misunnelse er en spesiell måte å se på. Den er en «øyesykdom» som gjør at man ser på sin neste med onde øyne. Misunnelsens destruktive øye opptrer flere steder i litteraturhistorien. I Dantes *Den gudommelege komedie* er de misunneliges øyelokk sydd igjen med jerntråd: «Og som dei blinde ikkje har glede av sola, såleis med skuggane, der eg no talte, vil himmelljoset ikkje vere raust, for på alle ein jerntråd holar augneloket og syr slik til som på den ville hauken ein gjer, fordi han ikkje held seg roleg».² Denne fortvilte scenen sier mye:

De misunnelige har misbrukt øynene sine. Det tar de nå ansvar for, og erkjenner den smerte som deres syke øyne har forårsaket. De merker det harde, kalde og drepene i blikkene sine. De venter tålmodig på at tårene deres skal smelte jerntråden slik at de kan begi seg videre opp til skjærsildfjellet i lyset fra Guds kjærlighet. I Shakespeares *Othello* skildres misunnelse som et angrep på øynene: «Akt dykk for sjalusien! Det er eit grønoygd uhyre, som spottar det kjøt han åtslar på.»³

Shakespeares samtidige, Francis Bacon (1561-1626) beskrev også misunnelse som et «øyebedrag». Vi tolker andres suksess som vår tilbakegang. Det minner om en

type synsbedrag som en kan oppleve i trafikken. Når bilen ved siden av kjører frem, tror man at ens egen bil kjører bakover!

Misunnelsens onde øye opptrer også i folkediktningen. I Grimms eventyr om Snehvit blir den onde dronningen «gul og grønn av misunnelse» da hun ser seg i speilet og hører disse ordene: «Du dronning er vakrest her / men Snehvit hos dvergene bortenfor bergene / mange ganger vakre- re er.»

La meg avslutte eksempelrekken med hit-en *Every breath you take*, skrevet av popmusikeren Sting. Stikk i strid med den gjengse oppfatningen om at dette er en kjærlighetsballade, er sangen født av Stings frustrasjon over sitt ødelagte ekteskap, og av å måtte være vitne til at hans ekskone er sammen med en annen:

*Every breath you take
Every move you make
Every bond you break
Every step you take
I'll be watching you*

*Every single day
Every word you say
Every game you play
Every night you stay
I'll be watching you*

*O can't you see
You belong to me
How my poor heart aches with every step
you take...⁴*

Misunnelse er et ondt øye som gjør at man ikke kan unne (misunne kommer av *mis* «ikke» og *unna* «elske») sin neste det beste. I dette fødes ens hån og forakt for ham eller henne.

Men på et dypere plan nærer man gjerne samtidig en skjult beundring for den man misunner. Man skulle jo så gjerne selv vært i besittelse av den andres status, evner, popularitet, rikdom, skjønnhet, glede

eller godhet. Den misunnelige er altså fanget i en ulykkelig beundring av den foraktede. Kunne man bare bli helbredet fra denne øyesykdommen!

Men hvordan? For det er som om tilgivelse preller av på den misunnelige. Dermed viser det seg at misunnelse er i en klasse for seg blant dødssyndene. Har jeg vært sint på deg, er din tilgivelse forsonende. Har jeg stjålet pengene dine, er din tilgivelse befriende. Har jeg misbrukt deg seksuelt, er din tilgivelse mitt eneste håp. Men hva skjer når du tilgir meg for å misunne deg din godhet og lykke? Da vokser misunnelsen min! For det er jo nettopp din godhet og lykke som gjør meg så ille til mote. Hva kan jeg stille opp mot en så dødelig fiende?

Johannes Cassian foreslår, kort og godt, at man overlater problemet til Gud.

Bare Gud kan ta misunnelsen ved roten.

Liksom det bare er Gud som kan gi oss et nytt hjerte, er det bare Gud som kan gi oss nye øyne.

Misunnelse i Bibelen

Bibelen er rik på skildringer av misunnelsens vesen. I Salomos hektes den sammen med syndefallet: «Men Gud skapte mennesket til udødelighet, til et bilde av sitt eget evige vesen gjorde han det. Men djevelen unte oss ikke dette, og ved ham kom døden inn i verden.»⁵

I fortellingen om Kain og Abel spiller den en fremtredende rolle: «Herren så med velvilje på Abel og offeret hans, men på Kain og hans offer så han ikke med velvilje. Da ble Kain brennende harm og så ned.»⁶ Det onde øyet dukker også opp i fortellingen om Josef: «Israel elsket Josef mer enn alle de andre sønnene, for han hadde fått ham på sine gamle dager. Han laget en forseggjort kjortel til ham. Men da brødrene så at faren elsket ham mer enn alle de andre, la de ham for hat og kunne ikke si et vennlig ord til ham.»⁷ Evangeliene påpeker at misunnelsen følger Jesu liv fra begynnelse til slutt. Ifølge Matteus beordrer kong Herodes en massakre på småbarn for å hindre en rival i å overta tronen. Markus minner oss på at misunnelse er den direkte årsaken til Jesus død: «For han (Pilotus) visste at det var av misunnelse overprestene hadde utlevert Jesus»⁸ Evangelisten Matteus understøtter dette

poenget i sin gjengivelse av Jesu lignelse om de onde vinbøndene, hvor den sentrale drivkraften bak korsfestelsen av Jesus er misunnelse: «Til slutt sendte han sønnen sin til dem, for han tenkte: 'Sønnen min vil de vel ha respekt for.' Men da vinbøndene fikk se sønnen, sa de til hverandre: 'Der har vi arvingen. Kom, la oss slå ham i hjel, så blir arven vår.'»⁹

Ulykkens mor

Med slike passasjer som nav ga fremtredende skikkelser i oldkirken en særstatus til synden misunnelse. Det gjelder skikkelser som Klemens (1. århundre), Ireneus (130-200), Tertullian (160-225), Kyprian (200-258) og Gregor av Nyssa (335-395). I 1. Klemensbrev fra ca. år 100 formaner Klemens sine samtidige slik: «Og Kain sa til sin bror Abel: 'La oss gå ut på marken.' Og mens de var ute på marken, reiste Kain seg mot sin bror og slo ham i hjel. Dere ser brødre, at misunnelse og sjalusi var årsaken til brodermord. På grunn av misunnelse flyktet vår far Jakob fra sin bror Esaus ansikt. Misunnelse forårsaket at Josef ble forsøkt drept og til slutt ble solgt som slave... På grunn av misunnelse møtte ikke David bare hat fra fremmede, men ble også forfulgt av Saul, Israels konge.»¹⁰ I Moses' liv setter Gregor av Nyssa

**Bare Gud kan ta
ondet ved roten,
bare Gud kan gi oss
nye øyne.**

likhetstegn mellom misunnelse og menneskets største synd: «Misunnelse er det ondes årsak, dødens far, syndens første inntog, ondskapens rot, sorgens fødsel, ulykkens mor, ulydighetens fundament, skammens begynnelse. Misunnelse forviste oss fra paradiset, i det den ble en slange som motsatte seg Eva. Misunnelse avskar oss fra livets tre, ranet oss våre hellige klær og førte oss vekk i skam, dekket av fikenblad.»¹¹ Gregor

5 Fra det apokryfe skriftet *Salomos visdom*, også kjent som *Visdommens bok*, kap 2, 23-24

6 1. Mos 4, 4b-5

7 1. Mos 37, 3-4

8 Mark 15, 10

9 Matt 21, 37-39

10 1. Clemensbrev 4,6-13, *Oldkristne Tekster. De apostolske Fædre, Frelserens Evangelium, Spredte Jesuord 1*, ved Søren Giversen, Herning, Poul Kristensens Forlag, 2001, s. 44. Red. har oversatt sitatet fra dansk til norsk.

11 Gregory of Nyssa, *Life of Moses* 2.256, transl. Abraham J. Malherbe and Everett Ferguson, Mahwah, Paulist Press, 1978. Oversettelse fra engelsk ved artikkelforfatteren og, til norsk, ved red.

av Nyssas oppfatning var ikke uvanlig. Inntil det femte århundre var grådighet og misunnelse menneskets første og største synder.

I lyset av det ovenstående kan det virke påfallende at verken Evagrius Ponticus eller Johannes Cassian regnet misunnelse blant de åtte laster. Det var først med pave Gregor den store at misunnelse kom med blant de syv dødssyndene; dette skjedde på slutten av det sjette århundre. Men det betyr på ikke at fenomenet ble stemoderlig behandlet av Evagrius og Cassians – som ellers har vært så viktige kilder i denne serien om dødssyndene. De har mye å si om misunnelsen, men det later til at de så på misunnelsen som djevelens problem snarere enn menneskets. Ifølge deres oppfatning traktet djevelen selv etter menneskets hengivenhet. Men den fikk han ikke, den fikk Gud.

Her fødtes djevelens misunnelse. Den viser seg hos Evagrius og Cassian i beretninger om kontinuerlige angrep på munkene, som har helhjertethet som sitt erklærte mål. Djevelen gjør alt for å gjøre hjertene deres splittede, lunkne og sløve. Når angrepet lykkes, fylles munken av *akēdia* (dovenskap), en hjertets lammelse. Med Gregor den store blir djevelens problem også menneskets. Gregor smelter dovenskap sammen med sorg fra Cassians liste og tilføyer så misunnelsen. I sitt etiske hovedverk *Moralia in Job* fra 591 påpeker Gregor at misunnelse bærer frem fem frukter: Hat, sladder, baksnakking, triumf over nestens motgang og sorg når det går ham eller henne vel.

Med dette brepet skaper Gregor det som skulle bli en klassisk kristen definisjon på misunnelse: Gleder over min nestes sorg og sorg over min nestes gleder.

Det høres grusomt ut. Det er det også.

Uvesenet får en talende illustrasjon i en berømt legende om St. Martin (316-397). En gang møtte helgenen to personer på sin vei. Den ene var grådig, den andre misunnelig. I håp om å befri dem fra sine dødssynder, sa den hellige Martin at begge skulle ønske seg noe. Det den ene ønsket seg, skulle Martin gi den andre dobbelt opp. Da turen kom til den misunnelige, sa han: Stikk ut det ene øyet mitt!

I *Summa Theologica* følger Thomas Aquinas (1225-1274) i Gregors spor, men nyanserer. Ifølge Aquinas er det ikke nødvendigvis et uttrykk for misunnelse hvis man er lei seg for at man ikke har

Da turen kom til den misunnelige, sa han: «Stikk ut øyet mitt».

det like bra som sin neste. Det kan oppmuntre til flere ting: at man prøver å lære noe eller hengir seg til sunn konkurranse. Dette kan også bære gode frukter, ikke bare i idrett eller næringsliv, men også på andre måter som gavner samfunnet. Det er heller ikke misunnelse, mener Aquinas, å sørge over et gode som din neste har fått, men ikke fortjent. Det er ingen grunn til å henge med hodet om ikke klarer å glede seg sammen med den kriminelle, som lever et liv i sus og dus av tyvegodssett. Ifølge Aquinas er misunnelsen sorgen over et reelt gode som man ikke klarer å unne sin neste. Dette godet kan være noe materielt som penger, sunnhet og fysisk skjønnhet. Men det kan også være Guds kjærlighet, som er «det største gode» (latin *summum bonum*). Den misunnelige har mistet evnen til å glede seg over at Gud øser sin kjærlighet over andre.

God misunnelse

Kristendommen peker med rette på at misunnelse er en dødssynd. Men nettopp fordi enhver synd er et misbruk, finnes det også *god misunnelse* og *god sjalusi*. Denne kjennsgjerningen avspeiles både på hebraisk og gresk. Det hebraiske *kanah* betyr å være «hatefull», «sint», «misunnelig» og «sjalu», men også å «utvise intens kjærlighet». Sistnevnte er tilfellet når det i de ti bud advares mot flerguderi: «Du skal ikke tilbe dem og ikke la deg lokke til å dyrke dem! For jeg, Herren din Gud, er en nidkjær (*kanah*) Gud.»¹² Det greske *zēloō* (derav «sjalusi») rommer også samme dobbelthet. Det kan bety å være misunnelig eller sjalu

12 2 Mos 20,5

med negativ betoning, men også å «strebe etter det beste». I 1. Korinterbrev benytter Paulus begge betydningene, første gang i 13,4: «[Kjærligheten] misunner (*zēloō*) ikke.» Andre gang gjør han det i innledningen til kjærlighetens høysang: «Men vær ivrige (*zēloō*) etter å få de største nådegavene!»¹³

Når Paulus bruker samme ord for å beskrive motsetninger, er det for å oppfordre menigheten til å la seg gripe av «den gode misunnelse». Og likesom Gud identifiserer seg med den, gjør Paulus det i sitt oppgjør med falske lærere i menigheten: «For jeg vokter dere med Guds brennende sjalusi. Jeg har lovet dere bort til Kristus, og bare til ham, for å føre dere til ham som en ren jomfru. Men jeg er redd at slik slangen narret Eva med sin list, skal også deres tanker bli ført på avveier, bort fra den oppriktige og rene hengivenhet til Kristus. For dere tåler det svært så godt når noen kommer og forkynner en annen Jesus enn ham vi har forkynt, eller når dere får en annen ånd enn den dere har fått, eller et annet evangelium enn det dere har tatt imot.»¹⁴ Paulus stiller seg altså bak tanken om den gode misunnelsen.

Ideen er enkel: Bare det beste er godt nok for

Intet bør stilles opp som en rival til Guds kjærlighet.

den elskede. Det beste er ikke penger, makt, en lære som fører vill eller falske guder. Det beste er Gud. Gud er kjærlighet. Med den kjærligheten er det *ingen over, ingen ved siden*. Den har ikke sin like. Ingenting, absolutt ingenting, bør eller kan stilles opp som en rival for Guds kjærlighet. Den er og blir det største.

Hva går det av oss? Hvorfor kan vi ikke unne oss selv og vår neste det største gode? Hvorfor så smålig? Vi unner vår neste *litt* omsorg, medlidenhet, psykologhjelp og sosiale ytelser, men Guds grenseløse kjærlighet?

Den dårlige misunnelsen får man plutselig nok av, men ikke den gode. Den er et øye fylt av lys som unner vår neste det beste. ■

13 1 Kor 12,31

14 2 Kor 11,2-4

Misunnelse: et speil

- Familie og slekt: Hvor er det onde øye i ditt liv, familie og slekt?
- Dagliglivet: Kan du kjenne oppriktig glede på vegne av kolleger og andre medmennesker?
- Kirken: Kan vi unne alle det beste, eller bare de som tror som oss?
- Skole og samfunn: Hvordan kan vi bekjempe baksnakking, mobbing, sladder og nedvurderinger?
- Historien og verden: Hva er eksempler på god sjalusi og misunnelse?

ET EKKO FRA DYLAN

You see me on the street
You always act surprised
You say, "How are you?" "Good luck"
But you don't mean it

When you know as well as me
You'd rather see me paralyzed
Why don't you just come out once
And scream it

(Bob Dylan, 'Positively 4th Street', *Greatest Hits*, 1967.)